

A közös atya.

Rom. III. 29. Avagy az Isten csak a zsidóké-e? Avagy nem Istene-e a pogányoknak is? bizony a pogányoknak is Istene.

Pál apostol iratait különös sors érte. Ezeknek az atya általános és részrehajlatlan szeretetének kijelentésé volt a célja, és arra használtattak fel, hogy őt, mint egy részrehajló és önkényű uralkodót tüntessék fel. Ezek azt czélozták, hogy az Isten országát minden ember előtt megnyissák, és oda ferdítették, hogy azt a sokaság előtt bezárják s csak kevesek számára szorítsák. A legszabadabb szellemet lehellik, és mégis azokból vonták a türelmetlen bigottság számára a főbizonyítékokat. Ennél különösebb valami az emberi gondolat történetében soha sem történt. Páltól, az isteni kegyelem és könyörület nagy tanítójától, a ki azért élt, hogy lerontsa a zsidók és pogányok közti válaszfalat s az emberi nemet testvéri szeretetben egyesítse, származtatták a gyászos dogmákat, hogy az Isten némelyeket a boldogságra kiválaszt, s másokat örökké tartó szenvedésre kárhoztat, hogy egy érthetetlen hit elfogadása lényeges kellék az ember megváltására, és hogy a kik ezt vallják, felvannak jogositva mindazokat, kik azt elvetik, az Isten ellenségeinek s a Krisztus egyházában egy hely elfoglalására méltatlanoknak hirdetni.

A Pál leveleinek történetéből megtanuljuk, mily végzetes az isteni kijelentés szellemét a betűvel helyettesíteni, és mily veszélyes a szentírást anélkül olvasni, hogy magyarázatánál az ész és az öntudat világát igénybe vennők. Ezt nem tanulmányozták azzal az általános értelemmel és őszinteséggel, a melyet az emberek más írásoknál szoktak használni. És ezért az apostol szabad, bátor nyelvét kifacsarták eredeti jelentéséből és egy oly rendszer támogatására fordították, melytől ész és öntudat visszariad, és a mely a kereszténység örvendetes evangeliumát a legszomorubb evangeliummá változtatja, a mely valaha prédikáltatott.

A Pál leveleinek a volt a nagy célja, hogy az emberi nem szellemi jogát védelmezzék a zsidók kizárolagos bigottsága ellen, hogy az Istent mint minden emberek atyját mutassák fel és megtanítsák, hogy ő nem zárkozott Judéa földjére vagy Jeruzsálem templomába, hogy a Jézus Krisztus nem egy kis nemzet, hanem az egész világ megmentésére jött, hogy a menyország, a szentírás végetlen áldásai határtalan szabadsággal nyitak meg az emberiségnek általában. Ez a nagy „titok,” vagy más szókkal az Istennek sokáig rejtve maradt célja, a melyről Pál oly nagyszerű nyelven beszél. Ezen „titok” alatt ő nem érthetetlen dogmát értett, hanem az Istennek azon, a kor-szakok előtt elrejtett kegyelmes célját, hogy az egész emberi családot egybegyűjtse a Jézus Krisztus alatt, hogy minden válaszfalat leromboljon nemzetek és osztályok közt, és mindennemű és állásu embereket egyesítsen a közös atya szellemi tiszteletében. Vigyétek magatokkal ezt a nagy igazságot, és birni fogjátok a kulcsot a Pál írásaihoz. E nélkül ezen nemes tanító gazdag kincsei bépecsételt könyv lesz elöttetek.

Szent leczkénkben a Pál leveleinek központi eszméje van léteve. Én először azon tanról teszek néhány észrevételt, hogy az Isten „a pogányok Istene,” főkép azért, hogy erősítem meggyőződésünket annak igazsága felől; aztán másodsor, vizsgálni fogom az általános elvet, mely ezen tanban foglaltatik; és harmadsor alkalmazni fogom ezt az elvet a mi időnkre és erkölcsi szükségünkre.

I. Isten „a pogányok Istene.” Hogy Pál ezen tételének teljes értelmét felfogjuk, meg kell vizsgálnunk azon körülményeket, melyek közt azt írta. Ez a tétel, mely a mi napjainkban sokkal elhasználtabbnak látszik, hogysen figyelmet ébreszthetne, a léleknek bámulatos nemességére mutat abban az időben. A pogányok gyűlöletesek voltak a zsidó előtt. Velök enni szentségtelenségnek gondolta. Őket kutyáknak nevezte. A pogány világ iránt oly ellenszenvben neveltetett, melyhez hasonlót nem találunk. Istent a maga kizárolagos Istenének követelte. Népének minden szenvedéseiben, annak az isteni lénnyel való különös rokonságával, az emberiség többi része feletti felsőbb vallásos felemelkedettségével vigasztalta magát. És egy gyorsan eljövő napnak reményében élt, a mikor a Messiás megboszulja szenvedéseiket és minden nemzetet az ők lábaikhoz terel. Hogy egy zsidó megtagadja ezt a mélyen gyökeredzett és szinte kiirthatatlan dölyföt, hogy leszáljon a hű dicsőség

magaslatáról s helyet foglaljon az utált és kárhozott pogányok közt, hogy testvérei gyanánt ölelje, s az Isten szeretetéhez és a Messiás országa áldásaihoz való egyenlő jogát erősítse: ez oly belső forradalom, a szenvedély, előítélet és nevelés feletti oly diadal volt, a melyet most alig tudunk méltányolni. Ha teljesen fel tudnók fogni, bámulással kellene eltelnünk azon erkölcsi nagyság iránt, a mely szent leczkénk egyszerű szavaiban nyilatkozik. Pál midőn ezeket írta, nemcsak minden korábbi és legmélyebb benyomásait megsértette, hanem életét is veszélynek tette ki. Olyan volt a csapás, melyet e nyilatkozattal népe kevélységére és szenvedélyére mért, hogy vérét szomjuhozták, és bárhova utazott, gyilkos szándékkal követték. Ily lázító volt az általunk csekély felindulással olvasott szavak. A mint előre bocsátottam, egy néhány észrevételt terjesztek elé ezen tanról a végett, hogy szilárdítsam annak igazsága felől való meggyőződésünket.

1) Isten „a pogányok Istene“ így szól Pál; és mi nem ismerünk-e el ezt az igazságot? A pogány nemzetek, valóban, messze távoztak Istentől, és a zsidók azt hitték, hogy ő azokat merőben elhagyta. De nem így volt. A közös atya a legmélyebb értelemben mindig az ő atyjok volt. Miként hagyhatta volna ő el a maga teremtményeinek a földszinén elterjedt millióit? Judéa csak egy folt volt a földön. Temploma kisebb pont volt, hogysen a szemlélő szeme csak egy néhány mértföldnyi távolból is észrevehette volna. Be lehetett-e a végetlent ezen szük helyre szorítani? Lehetett-e az ő szeretetét azon kevesekre mérsékelni, a kiknek különösen kijelentette a maga akaratát? Még a legsötétebb korszakokban is az Isten „a pogányok Istene“ volt. Habár ismeretlenül is, mindig közel volt és soha sem szünt meg bennök működni. A pogányoknak meg volt a magok kijelentésök. Világosság ömlött az égből az ők lelkökbe. Az isteni törvény „szivökbe volt írva.“ Az Isten bennök az igazságosság, jóság és kötelesség eszméi alatt fénylett. Nem találtatott nemzet, bármennyire le volt is süllyedve és aljasodva, melyre ezen sugarak ne sütöttek volna. A legdurvább vad is lát némi különbséget a jó és a rossz, az igaz és igazságtalan, az önző és résztvevő között. Minden emberi lélekben van egy hang, mely az igazról susog; egy vádló, mely félelmet okoz és töredelmet ébreszt, egy próféta és bíró, mely, habár határozatlanul is, végső megtorlásra mutat; van öntudat, mely, ha azt elnyomják is, teljesen el nem hallgattatható. A legdurvább törzsek közt is megtaláljuk egy felsőbb hatalom némi

megismerését, egy jövő élet némi halvány sugarát. És mind ezen eszmékben Istent látjuk működni a lélekben a maga befogadtatásáért. Azon sem kell kételkednünk, hogy ő a legromlottabb nemzeteknél is találkozott szerető tisztelettel és engedelmességgel, a melyre atyai kedvezéssel tekintett. Az atyának sok temploma volt oly szivekben, a melyek az ő nevét soha sem ismerték. Isten őrizzen minket azon rettenetes gondolattól, hogy azon miliárdok, a kik pogány sötétségben vannak temetve, ki vannak rekesztve az ő szeretetéből. Szellemi szükségüknek valóban fel kellene ébreszteniök a mi részvétünket, és pedig annál inkább, minél nagyobb világosság adatott nekünk, melyet ezen testvéreinkhez küldhetünk. Ők mégis csak testvéreink. És ők is oly bővön részesülnek az atya szeretetében mint mi. Isten soha sem hagyja magát tanu nélkül.

2) Hogy az Isten „a pogányoknak Istene,“ megtanuljuk azon bámulatos előhaladásból, melyet az emberi természet tett a pogány korszakokban. Emlékezzünk meg Görögországról, a hősök, költők és bölcsék eme földjéről! A szellem isteni adománya — az ihletés egyik alakja — oly mértékben hintetett azon kis területre, a melyenben az ég alatt egyetlen más vidékre sem. Görögországnak adott a szépség kijelentése, mely annak irodalmára és művészi munkáira elenyészhetlen kellemet öntött, és a szentírás után azokat tette a mult idők legbecsesebb hagyományává. Azon csudálatra méltó országban mi nem csupán szellemmel és az értelem diadalaival találkozunk, hanem lealázó vétkek közt is fényes erények nyilatkozataira ismerünk. Sokrates, a ki inkább a halált választotta, hogysen elálljon azon igazság hirdetésétől, melyet Isten adott neki a nép számára, typusa volt az igazság és emberiség ama nagy áldozatának, a kinek Palestinában kellett világolnia s a jövő korszakokat megmentenie. A görög bölcsészet kétségen kívül tökéletlen értelmi vezető és tehetetlen erkölcsi tanító volt. Gyakran összezavarta az Istent és természetet, a halhatatlanság felől inkább okoskodott mintsem hitte s némely iskolákban teljes hitetlenségbe süllyedt. Mindenek felett hiányzott lelkesítő befolyása a tömegre. Nehány magas csucson csillámlott s a népes völgyeket egyetlen sugár nélkül hagyta. De nem volt-e Isten a pogányok Istene, midőn a görögökben az észnek oly nemes tehetségeit ébresztette fel, őket oly nagyszerű művészi munkákra ösztönözte s hazafias hősiességek és páratlan geniusok által az emberi nem neveltetését oly messzire vitte?

3) Isten „a pogányok Istene“; és ő akkor is igazságos volt

irántok, midőn őket elhagyni látszott, a maga választott népét tőlök elválasztván. Mert miért választatott el a zsidó az emberiség többi részétől? Miért húzatott a széles vonal közte és az emberek többi gyermekei közt? A kedvezés szelleméből? Egyik család iránti részrehajlásból minden többiek felett? Így álmadozott a zsidó. De semmi ennél nem állott távolabb az igazságtól. A gondviselés nagyszerű célja, midőn különös szellemi kedvezésben részesítette e népet, az volt, hogy egy végtelen jónak az emberi nemmel való közlésének útját előkészítse. Ábrahám azért hivatott ki, hogy az ő magvában a földnek minden családjai megáldassanak. Mózes a Jézus hirnöke volt. A judaismus az egész világ számára tanítókat nevelő elemi iskola volt. A héber próféta azért nyert ihletést, hogy hirdesse az egyetemes világosság azon korát, mikor az Isten ismerete úgy borítja a földet, mint a vizek a tengereket. A zsidó nép történetében semmi sem mutatja őket az Isten személyes kedveltjeinek. Ellenkezőleg, történetök az isteni gáncsolások, fenyegetések és büntetések halmaza. Még kiváltságaik is különös szenvedéseket hoztak reájok. Megkülönböztetésök rettenetes volt. Az egyetemes bálványozás korában kötelességök volt fentartani a tiszta theismus fényét és az egyetlen Isten tiszteletét. És minthogy ezen szellemi feladathoz nem volt elég erkölcsi erejük, folytonos hűtlenséget követtek el, nem feleltek meg a megbízatásnak, és így a legrettentőbb ítéleteket vonták magókra, a melyek valaha egy nemzetet értek. Végre midőn az idő megérkezett, melynek minden megelőző korok előfutárjai voltak, az az idő, mikor a „válaszfalnak“ a választott nép és az egész emberi család közt le kellett omlania s a zsidóknak a pogány világot testvériségbe kellett fogadni, — ők visszariadtak dicső feladatuktól; és megvetvén az emberiséget, ők magok vették meg Istentől. Régi megkülönböztetésük csak alkalmul szolgált romlásukra, azon büszke és kizáró szellem által, melyet az ébresztett volt. Templomuk, melynek a nemzetek előtti megnyitását megtagadták, romhalmazzá omlott. És korszakokon át egy szétszórt, megvetett, gyűlölt, megromlott és üldözött törzset képeztek. A közben az egy igaz Istenben való hit, a melynek ők öntudatlan hirnökei és prófétái voltak, az egész pogány világban elterjedt. Látjuk tehát, hogy a közös atya, a zsidók kiválasztása ténye által, magát a pogányok istenének lenni bizonyította még akkor is, mikor őket elvetette.

4) Az Istennek a maga pogány gyermekei iránti ezen szere-

tete oly tan, a melyet nekünk keresztényeknek még meg kell tanulnunk. Mert mi is, mint a zsidó, hajlandók vagyunk magunkat kevésbé kedvelt testvéreink fölé emelni. A keresztények tömegének még most is az a tana, hogy a pogányok az Isten haragjának tárgyai. Mindazokról, kik az evangelium körén kívül élnek és halnak, azt hiszik, hogy örök veszedelemre vannak kárhozthatva. Ezen az alapon nyugszik a legtöbb missio-vállalat. Tőlünk azért kívánják, hogy a szentírást oda küldjük, a hol azt nem predikálják, mert az emberek az Istent a kereszténység határán kívül könyörtelen birónak tartják; mert azt hiszik, hogy a föld többi részei az éggel nincsenek összeköttetésben, mert attól félnek, hogy az oly emberi lény, a ki elég szerencsétlenül pogánynak született, oly örökölt átkot viszen magával a sirba, melyet soha sem lehet lerázni. Jól emlékszem, mennyire megütődtem egy missionárius előadása olvasásakor, a melyben a szónok felszámolta a pogány világ azon millióit, a kik a gyűlés néhány órája alatt meghalnak; és kérte hallgatóit, hogy gondolatban figyeljenek azok ordítására, a mint pokolra szállnak. De miként hiheti egy ép eszű ember, hogy az emberi nemnek hasonlíthatlanul nagyobb része elhagyatik Istentől? Ha a kereszténység valóban ilyennek mutatta az Isten jellemét, bátran kérhetjük: minő jogunk van ily választ tartani vagy terjeszteni? Mert található-e a pogányság minden hamis istenei közt csak egy is igazságtalanabb és kegyetlenebb az oly istenségnél, a kit egy ily rendszer nyújt tiszteletünk tárgyául? De a keresztény vallás sehol sem tanítja ezt a szörny-hitet. S még inkább egyetlen ember sem hisz vagy hihet egy ily ijesztő tant a maga szívében. Az emberek ezt szavakban kifejezhetik; de az emberi természet tiltja ahöz belső megegyezését adni. Ha a keresztények, a kik azt vallják, komolyan megfontolnák, mit jelent egy ily tan és abból a tényleges következményeket kivonnák, ha egyszer csakugyan elhinnék, hogy minden órában, éjjel és nappal, embertársaiknak ezerei merítettnek az Isten soha meg nem szünő boszuja által a végnélküli szenvedés örvényébe — hogy tudnák elviselni még a létet is? Ugy tekintenének e világra, mint egy pokolra és kívánnának kimenekedni könyörtelen zsarnokának uralma alól. Nem! Az emberi szív sokkal jobb tanító, mint a theologia ezen sötét rendszerei. Titkos mélységében hiszen, a mit talán nem mer szavakban foglalni, Isten részrehajlatlan, igazságos, egyetemes és atyai szeretetében.

II) Második helyén már most áttérek szent leczkénk tanának legegységesebb alakjában való kifejtésére. A szentírást kevés haszónnal olvassuk, ha a helyi vagy időszerű történetekre vonatkozó tételekben nem fedezünk fel oly egyetemes igazságokat, a melyek minden helyekre és időkre egyformán alkalmazhatók. A szent leczke nyelve megengedi a szellemi átfordítást. Az minden korszakokra illő igazságot foglal magában. Ez az igazság az, hogy Isten egyformán szereti az embereket bár mily állásuak, nemzetüek, állapotuak és jellemüek legyenek is; hogy az atyának nincsenek választottai és nem tesz válogatást; hogy ő a maga lényegében részrehajlatlan és egyetemes szeretet. Ez a keresztény vallás alapigazsága, mely áthatja és megdicsőíti annak minden más igazságait. Tekintsük meg egy néhány bizonyítékait, a mint adva vannak a természeti és szellemi világegyetemben.

1) Az Isten egyetemes és részrehajlatlan szeretetének ez a nagyszerű igazsága világosan taníttatik a természetben a teremtő minden művei által. És ez a bizonyítvány nagy értékű. Mert az Isten művei egyenlő tekintélyűek az ő szavával. Ez az ő két szava, a melyek összhangzók és örökké azoknak is kell lenniök. — És nekünk nem kell biznunk a biblia egy magyarázatában sem, mely a világegyetemből vont igazsággal is meg nem egyezik. A világegyetem azt tanítja, hogy Isten nem a keveseknek, hanem mindeneknek Istene. Midőn a természetten áttekintesz, minő jelét tudod egy részrehajló Istennek felfedezni? Tanítja-e a természet a maga szerzőjének kedvezését? A világegyetem központi igazsága az, hogy az Isten általános törvények által kormányoz, melyek minden lényre egyaránt illenek és nyilván mindenek javára hozattak. Mi ugyanazon egy igazságos rendszer alá helyeztettünk, a mely hajlithatlan részrehajlás nélkül igazgattatik. Egyetlen oly áldás sem ér egyet is közülünk, mely minden testvérteremtmény javára is ne szolgálna. Nem lövel-e a fényes nap oly derült sugárt a kunyhóba, mint a palotába? Nincs-e ugyanazon dicső látvány kiterjesztve minden szem előtt? Egy néhány gazdag, igenis, monopolizálhatja az ember-művész műveit; képtárába zárhatja annak festményeit és elrekesztheti azokat a közös bámulás elől. De mik minden művészek festményei együtt véve, összehasonlítva ezen tiszta egeknek, ezen aranyos vagy sötét felhőknek, a föld és tenger ezen korlátlan kilátásainak felséges szépségeivel, melyeket a gondviselés eleven színekkel minden nap újra fest és összhangzó arányokban min-

den gyermekei szemei előtt kiterjeszt! Az eső csak égy kevés kegyelt mezőre esik-e; vagy a nedv bizonyos fajú virágokon és fákon kívül a többiekben a keringést megtagadja-e? Némely emberek, valóban, szerencsésebbek lehetnek embertársaiknál. De ez azért van, mert hasznukra tudják fordítani ama nagy törvényeket, a melyek épen úgy működnek a mások mint ezek javára. A földmives, a ki a legtermékenyebb földön a legjobb buzát termeszt, nem részrehajló bőkezűségnek köszöni sikerét, hanem a magról és talajról való tudományának és a művelés azon törvényeinek való engedelmességének, a melyeket mindenen alkalmazhatnának. A természet részrehajlatlan a maga mosolygásában, valamint mérges pillantásaiban. Ki kerülheti ki ennek zivatarait, földrengéseit és romboló erőit? Kiért csendesíti el boszus hullámain? Ifju és öreg, jó és rossz, ugyanazon emésztő lángba burkoltatnak, vagy ugyanazon elborító tengerbe merülnek. A vénkor és gyengeség egy kiváltságolt osztályt sem kimélnék. Kincseinket elpazarolhatjuk a betegségek és járványok elleni falak emelésére. De a gondviselésnek nincsenek kiválasztottjai. A fájdalom, betegség és halál ép úgy áttörnek az erős és gazdag sorompóin, mint a szerényein és szegényein. Még kevesebb különbséggel járnak ama rettenetes természeti katastrofák, melyeket a babonás félelem különös boszu kifejezéseibe öltöztet. Egy szóval a világegyetem az Isten részrehajlatlanságát tanítja. Neki mindenen számára egy törvénye, egy szeretete van.

2) Én a természetet hivatam bizonyságul, hogy az Isten mindeneknek Istene. De a külső természet nem legmagasabb kijelentése Istennek. A vallás a közös atyát olyannak jelenti ki, mint a ki működik az emberi lélekben és saját szellemét közli az emberrel. S vajjon szeszélyesen megszoríttatik-e az Isten ezen szellemi ereje? Kizáratik-e avagy csak egy emberi lény is ennek befolyása alól? Isten szelleme, mint ő maga, nem ismer határt. Nincs oly lélek, a melyhez ő nem beszél, nincs oly emberi szállás, a melybe ő legjobb adományával be nem hatol. Különösen megczáfolják Isten szellemének helyhez kötött vagy részletes működéséről való fogalmát a kitünő szentek, emberbarátok és szellemes emberek történetei. A szegények kunyhóiból, magából a bűn fészkeiből, a tevékeny foglalkozás zajából származtak azon emberek, a kik teljesek levén szellemi adományokkal, a világ vezetői, vigasztalói, világosságai és megújítói lettek. Egy halász-bárka volt az a galileai keskeny tengeren, melyről az Isten egyetemes vallá-

sának leghathatósabb szolgálói előhivattak. Ezek szerény szavaira most buzgón figyelnek az iskolában, templomokban és az egész civilizált kereszténység palotáiban. Ez nem is volt különös eset. Ebben csak egy egyetemes törvény illusztrálását látjuk magunk előtt. Ebből megtanuljuk, hogy az Isten hat az emberi lelkekre minden időben és helyeken és hogy az emberek minden sorsban és körben részesülnek az ő ihletettségében. Ezen ténynek meglepő példája van jelenleg előttünk azon nagy reformban, mely egész nemzetünket izgalomban tartja.*) Kik most a mi országunkban a mértékletesség legtevékenyebb szószólói? Nem a vallás papjai, nem azok, a kik sohasem mentek tulságba. Épen magából a mértékletlenség posványáiból, a részegítő italok gőzétől füstölgő korcsmákból támasztott Isten tanubizonyságokat ezen bűn ellen. Ajkak, melyekből tegnap a részegség úgy öntötte az esküt, mint pokolból a hangokat, ma az erényhez való visszatérésre kérik a vándorokat. Felpuffadt arczok, melyekről a kicsapongás egykor letörölte az emberiség vonásait, most nyájas rokonszenvtől sugaraznak, valamint azok, a kik csak az imént földrészeggé itták magokat, régi társaikat tartóztatják vissza attól az uttól, a mely romlásra és dicstelen halálra vezet. A miveltek és tekintélyesek, a rendesek és józanok lakásaira szoritkozik-e tehát az Isten szelleme? Nem látjuk-e miként lépik ő bé a vétek és szégyen legalsóbb kunyhóiba s ott az igazság és szentség papjait találja?

III) Miután röviden megvizsgáltam az Isten részrehajlatlan és egyetemes szeretetének ezen egyszerű, de döntő bizonyítékait, megkísérlem ezt az elvet magunkra alkalmazni. Nekünk nem azon különös célért van szükségünk e tanra, a melyért Pál használta. De maradnak más különbségek az emberek közt, rang és állapot, nemzet és szín, jellem és miveltségbeli különbségek, a melyek alapján az emberek elválnak egyik a másiktól. Minő idegenség, hidegség, tartózkodás és szívbeli keménység; minő önmagasztalás és elzárkózás származnak gyakran ezen különbségekből, melyeket arra rendelt az Isten, hogy kölcsönös függést teremtsen és szorosabban egymáshoz fűzzön! Az idő ezen bizonyítékoknak most csak kettejével engedi meg, hogy foglalkozzam.

1) először is azt kérdelem: Isten csak a gazdagok atyja-e? Nem atyja-e egyszersmind a szegényeknek is? Mily hihetetlenül tul-

*) A vashingtóni mértékletességi mozgalom.

becsülik az emberek a külső állapot különbségeit. A szerencsések hajlandók úgy érezni, mintha ők az elhagyottakkal nem egy nemhez tartoznának. De az ég és föld tulajdonosa előtt, a kié minden világok kincse, mily jelentéktelennek kell lenni a legnagyobb fénynek és bőségnek! Vajjon a végetlen szellem, különös tartozkodási helyül a palotát választja-e fényes termeivel, gazdag szönyegeivel, megrakott asztalaival és csillogó lámpáival? Vajjon el kerüli-e a kunyhót rongyos falaival, agyag padozatával, a félig éhenhalt gyermekesereg sirásával, fárasztó gondjaival és rosszul jutalmazott munkájával? Ellenkezőleg, ha Istennek van egy kiválasztott helye a földön, vajjon az nem a türelmes, zugolódás nélküli, bizalmas és erényes szegénység szerény hajléka-e? A föld legnemesebb szellemei közül mily sokan állottak elé az elnyomottak hajlékaiból, a szűk körülmények szigorú fegyelméből! Hangok, a melyek nemzeteket megreszkettettek, kiskorukban nem ritkán alamizsnáért könyörögtek. A szellem emberei, kiknek művei világosságot árasztottak a földre, idegenek szívességének köszönték neveltetésüket, és korai életök a csupa létért való reménytelen küzdelem volt. De miért fejtegetjük tovább, mit a legnagyobb szentek, tudósok, költők, államférfiak és ember-barátok számtalan életírói tanusítanak? Vegyük ezekhez még csak a legfőbb bizonyítékot. Mikor Isten a maga szeretett fiát a világra küldötte, szólított-e fel építészeket és művészeket, hogy számára fényes palotát emeljenek? Nem tanulhatjuk-e még most is az isteni bölcseségnek egy leczkéjét a bethlehemi jászoltól? Templomainkban megünnepeljük a Jézus születésének ezt az esetét. A költők énekelnek róla. Festők illusztrálják. De megemlékezünk-e róla, mikor az utczákon koldusokkal találkozunk, vagy a tatarozott ablaku, lyukas fedelű és füstös falu kunyhók mellett elhaladunk?

2) Még egyszer kérdelem, Isten egyedül a jók Istene-e, vagy nem Istene-e egyszersmind a rosszaknak is? Hihetjük, hogy Isten, bizonyára, különös helybenhagyással tekint a szentre, őszintére és önérdek nélkülire. De nem kíván szellemi tökélyt és örökös boldogságot ezek számára inkább, mint a legromlottabbaknak. Sőt úgy látszik, hogy a szentírás úgy írja le az Istent, mint a ki a rossz iránt különösen érdeklődik. Jézus az Istennek az elesettek iránti szeretetét a pásztorról való példabeszéddel illusztrálja, a ki száz juhából egyet elvesztvén, elhagyja a kilenczven kilenczet, hogy az elveszett után menjen, és hozzá teszi: „Több öröm van az égben

egy megtérő bűnösön, mint kilenczven kilencz igazon, kiknek nincs szükségök megtérésre." A jók nem nyelik el és nem szabad nekik elnyelniök az Isten szeretetét. Mert a gonoszokban a jóságnak ugyanazon képességei vannak. Minden emberben, habár elrejtve is, a szeretetnek és szentségnek egy végtelenül értékes csirája rejlik, a mely kifejtésre vár. És a mindene-
ket látó szemre nézve ez soha sem vesz el. Ez kifejezhetetlen szeretetet ébreszt fel. Igen! Isten szereti a legroszabbat is. Mi, a mi képzelt tisztaságunkban visszavonulhatunk tőlük; megérintésüket a magunk beszennyezésének gondolhatjuk és így szólhatunk: „állj félre." De Isten így szól a maga elvetett gyermekéhez: „Jerközel."

Lehet, hogy én olyanokhoz beszélek, a kik nagy vétkeket kikerültek. Áldjátok az Istent boldogságtokért. Örvendjétek a kedvező körülményeknek, melyek biztonságtokra összetalálkoztak. De ne hidjétek, hogy Isten kizárólag a ti Istenetek. Ne emeljétek áthághatlan falat magatok és az elesettek közé. Még akkor is, ha mind belsőleg, mind külsőleg tiszták vagytok is, ha az önhitségtől szabadok vagytok is, nem külső indító okok, minők a szokás, vélemény és érdek, hanem a rosztól való mély irtozás által: ne képzeljétek magatokat az Isten különös választottjainak. Közülünk ki igényelhet ily különös kedvezést a tiszta erények alapján? Mennyi ingadozó lépést nyomozhatunk hátrahagyott életünkben, mennyi botlást, mennyi tétozást és mennyi esést! Nem emlékezhetünk-e vissza oly kritikus perczekre, mikor, ugyszólva, csak a körülmények határoztak jellemünk és magaviseletünk felett, mikor, ha az alkalom kedvezett volna akaratumknak, mi is az eltaszítottakhoz csatlakozhattunk volna. Nem érzed-e magadban, hogy a mi vagy, az Isten kegyének köszönöd, a mely gyakori gyarlóságaid között nyomon kísért; az ő szelleme belső fenyegetéseinek, a barátok intó szavainak, a kiket az ő gondviselése helyezett ösvényed körül; eseményeknek, melyek megfontolásra ösztönöztek, szent gondolatoknak és meggyőző véleményeknek, a melyek, nem tudod honnan, a te lelkedbe leheltettek? Ki tekintheti át a maga történetét a nélkül, hogy megszabadítását né az Isten kegyének tulajdonítsa? Melyik őszinte ember nem érzi közös tapasztalat és közös természet által magát saját nemének reformálására kötelezve? Egy igazán jó ember, igenis, tudni fogja, hogy ő jó; nem gyakorol öncsalást, öntudattal bir előmeneteléről és háladataos érette. De elismeri, hogy azzá a mi, az Isten

végzetlenül jóságába helyezett bizalom által lett. És az ő felsőbb-ségét nem igyekszik felfuvalkodottan magának tulajdonítani. Tudja, hogy egy, a magáénál magasabb erőre való támaszkodás által emelkedett. Tudja, hogy ezer kétségek közt, az önvád és töredelem perczében miként tartatott fenn az Isten ama szabad szeretetében való bizalom által, mely a legméltatlanabbat sem hagyta el soha. Az a nagy igazság, hogy Isten atyai szeretete még az érdemetlenekre is kiterjed, a jó embernek a rosszal való küzködésiben kezdettől végig erőssége. Saját győzelmei által megtanulja hasonló diadalokat remélni a leginkább eltévelyedettektől is. Erénye, miután azt ezek szerint úgy tekinthetni mint Isten munkáját, melyet ő sok tökélytelenség közt hozott létre, szövetségi kötelék lesz a bűnösökkel. Saját szellemi története megmutatja neki, hogy oly élő erély van az emberi lélekben, melyet a vétek, bármily halálos is, meg nem semmisíthet. Senkiben sem kételkedik. Mindenekkel a közös atya szeretete szerint bánik. Előtte Isten nem egyedül a jók, hanem a rosszak Istene is.

Midőn én a rosszak iránt tartozó gyöngédségről így beszélek: nem kívánom a vétket szépíteni, vagy az erény és vétek közti különbséget eltörölni. A különbség lényeges. Nekünk soha sem szabad összetévesztenünk azt, a ki elvből cselekszik, azzal, a ki a szenvedély rabszolgája. Az a csalfa udvariasság, a mely mindenkivel egyaránt bánik, árulás az Isten iránt. Boszúsággal kell a nemtelenekre tekintenünk. De a boszúságnak azzal a komoly kívánsággal kell végülnie, hogy a rosszat tévőt megtérítsük. Tudjuk, hogy a komoly megfeddésnek gyöngédséggel való ilyen egyesítése lehetséges, mert ezt gyakoroljuk gyermekeink, rokonaink és barátink iránt, midőn férre lépnek. Gyűlölnünk kell a vétket, akár magunkban, akár azokban, a kik nekünk legkedvesebbek. De a mint szeretjük önmagunkat, midőn legkeserűbb szemrehányásokat is teszünk magunknak: úgy szeretnünk kellene hibázó ember-társainkat is, midőn vétkeikért komoly ábrázattal és keményen megfeddjük. Valóban, az egyedül igaz szeretet a rosszak iránt az, a mely irtozzik hibáktól és bennök hasonló irtozást igyekszik fölkelteni. A szeretet úgy át tudja járni a lelkiismeretet, mint egy kétélű kard. — A boszúnak semmi erőszakossága sem oly nagyjelentőségű, mint a szeretet szelid megfeddése. A gyöngédség, mely az istentelenséget menti, a kegyetlenség legrosszabb formái közé tartozik. Midőn Isten sohase hiányzó könnyörülettel tekint a gonoszakra, és az erényhez való megtérésöket

kivánja, rettentő ítéletet bocsát a töredelmelenekre. És a mi körülünk nekünk ugyanazon kibékíthetlen gyűlöletet kell éreznünk és kifejeznünk minden rossz tett iránt. Én nem kérek semmi beteges érzélgést a bűnbe esettek számára. Én nem akarnám lefegyverezni a minden ember kebelében ülő bírót. Ez a belső jóság ritkán mond igen szigorú ítéletet a vétékre. Mi magunkat és másokat nagy készséggel mentegjük. A megsértett erény igazi hangja ritkán hallszik ebben a csalárd világban. A lelkiismeretet soha sem szabad elhallgattatni. Mindazáltal Isten nem hagyja el a legrosszabbakat se. Ő azoknak is atyjok marad és azok az ő halhatatlan gyermekei. Ő mindig örömmel fogadja, ha visszatérnek az ő hűségére, hogy a tisztaság és világosság angyalai lehessenek. Ezt az igazságot soha se feledjük el. A gonoszság semmi mértékének sem szabadna minket embertársainktól elidegeníteni vagy az emberiség kötelékét elszakítani. Soha se keményítsük meg sziveinket testvéreink ellen, bármily nemtelenek is legyenek. Megtérésükért könyörögjünk komolyan és örvendjük, ha minden szellemi segítséget, bátorítást és vigasztalást adhatunk nekik. Így gondoltam megvilágosítani ezen két alkalmazás által az Isten egyetemes és részrehajlatlan szeretetét.

És most bérekészítésül kérdezzük meg magunktól határozottan: mi volt a zsidók bűne, mely ellen az apostol oly komolyan tiltakozott? mi volt az, a mi templomukat porba döntötte, Jeruzsálemet romhalmazzá változtatta s nemzetöket, mint a polyvát az egész földön szétszorta? az az ők kevély elkülönzésök saját nemöktől. Bűnök az volt, hogy az Isten kizáró kegyelmét maguknak követelték, hogy embertársaikat egyenlő jogokba fogadni nem akarták s az Istennek minden gyermekei iránti részrehajlatlan szeretetét tagadták. S vajjon ugyanaz a szellem nem ugyanazt a romlást hozza-e ránk? A magunk elválasztása nemünktől szellemi halál? Annyi mintha egy tagot a testről levágunk; az elválasztott tagnak el kell veszni. Nem kérdés mi választ el embertársainktól, legyen az rang, gazdagság, műveltség, lángész vagy épen erény, ha jó tulajdonságaink vagy jó tetteink elválasztanak a nemünkkel való rokonszenvtől, azok a mi romlásunk lesznek. Semmi sem oly gyűlöletes az Isten szemében, mint az a kevélység, a különbségnek az a képzelt szelleme, az a felfuvalkodott lenézése másoknak, a mi arra viszi az embereket, hogy nagyítsák a mi helyzetökben, értelmökben vagy jellemök-

ben különös, és ezt magok és az emberiség közé választófalul emeljék. Jézus semmi tulajdonságot sem gyűlölt és kárhoztatott oly szigoruan honfitársaiban, mint ezt az elkülönző kevélységet. Még az érzékiség legnagyobb kicsapongásai sem bántották őt annyira, mint a pharizeusok szelleme. A pharizeusok szelleme még most is ezer alakban él. Ez a szellem az, a mely valamely különös előny, külső nyereség vagy belső szerzemény alapján így szól a kevésbé jogosulthoz: „állj férre.“ A kereszténység azt kívánja tőlünk, hogy minden emberben ismerjük meg ugyanazt a halhatatlan szellemet, az Istenség ugyanazon csiráját s az Isten ugyanazon képét.

Az egyetemes emberiség ezen szelleme épen a lelke a mi vallásunknak. Ennek égi hatalma még eddig alig érezhető. Ezért van hogy a kereszténység áldásai közül oly kevés jelenik meg a kereszténységben. Fájdalom, mi nélkülözzük az emberiességet. Mi beszélünk róla, mi valljuk azt, de lényeges elveinek jellemünkben és életünkben ellene mondunk. Mi válaszfalakat emelünk magunk és embertársaink közt. Csekély különbségeket nagyra fuvunk. — Szerződészerű szokásokkal körül kerteljük magunkat. Kemény küzdelem nélkül, ha akarnánk sem törhetnénk át ezen akadályokon az egyetemes szeretethez. Szokásaink megrögzött gondolkodás és cselekvésmódunk, a társadalom modora és divatja, mind, mind akadályoznak minket ebben. Öntudatlanul is folytonosan megsértjük az ember legmagasabb jogát, azt a jogot, mely azt követeli, hogy úgy tekintsük őt és úgy bánjunk vele, mint Isten gyermekével. Az ember legnemesebb rokonsága tényleg tagadtatik. A nagy világosság, melyben ezt a köteleket tekintenünk kellene, még csak alig is pitymallott fel ránk. Minő újjászületés fog lenni az az egész társadalomban, midőn az emberek megtanulják teljesen hinni egy égi atyával való szellemi rokonságukat! Mi birjuk ezt az igazságot szavakban. Ki érzi ennek elevenítő hatását? Midőn mint valóság tűnik fel a társadalmi életben, akkor át fogja alakítani a világot. Akkor lesz új ég és új föld teremtvé. Akkor lesz a mi nemünk békés és boldog családdá, igaz gyermeki szeretet által vezérelt imádok templomává. A társadalom minden más reformjai fölöslegesek. Mindaddig, míg az emberek szemei meg nem tisztulnak, hogy egyik a másikban, még a leginkább elsüllyedtben és elesettben is, az istenségnek egy sugarát, az Isten képének egy visszautükrözését, amaz erkölcsi és szellemi természetet lássák, melyben

az Isten működik s azt égi kegyével és halhatatlan étellett támo-
gatja; a mig így az égi atyát minden emberi gyermekeiben meg
nem ismerik és nem tisztelik: mindaddig a közösség igaz köteléke
hiányozni fog ember és ember s ember és Isten közt. Mindaddig a
törvény és udvariasság minden formái alatt bizalmatlanság és egye-
netlenség, kevélység, féltékenység és gyűlölet lopodzik az egyesek
szívébe, a házi életbe, a szomszédok társalgásába, nemzetek poli-
tikájába és ezt a szép földet a pokol képmásává változtatják. De
jöni fog egy jobb nap. A menyország közel van. Habár lassan is
egy tisztább kereszténység foglalja el a helyét annak,
a mi most csak nevét viseli. Nem lehetünk-e mi ezen jobb-
nak hirnökei? Üdvözöljük szívünkkel! Életünk mutassa annak szép-
ségét és hatalmát.
